

همام تبریزی

و توضیحات مخدومی شاهد تر عدلی و عدلتر شاهی است و چون بنده ضعیف
 همام التبریزی احسن الله عاقبتہ و در مطالعه این رسائل کی وسایل اهل فضایل است
 بمشارب معارف و حقایق آن آب حیوة معانی سیراب شد دوسه بیت در قلم آورد شعر
 « آب حیوة در ظلمات سوی آن جز خضر ره نیافت کس از خاق کائنات »
 « تو آفتاب ملککی و من در تعجبیم کز آفتاب گشت روان چشمه حیات »
 « گر بر توی ز نور درونت رسد بهند خالی شود ز ظلمت اشراک سومنات »
 « ای روح بخش تر سخت ز آب زندگی وی مفتخر به بندگیت لهجه نبات »
 « حاصل شود بیک نفسی از اشارت دلرا شفا و جان فرومانده را نجات »
 « غواص بحر در همه عمرش گهر نیافت کافشانند نوک کلک تو بر کاغذ از دوات »
 « از آب علم بحر دلت باد موج زلف تا هست سوی بحر روان دجله و فرات »
 « اری بحر کم بحر اله المد دایما و لیس له جزر کما فی الابله »
 « مباحث کاللیل البهیم علی الهی بینها مثل الضحی بالادلة »
 « ان للناس غایة فی المعالی وقفوا عندها و انت تزید »
 « زادک الله بسطة فی المعانی مدرک ما تروا و ترید »

بنا بر روایت دولتشاه سمرقندی حضرات شیخ سعدی و پوربهاء جامی در اواخر
 قرن هفتم به تبریز آمده و با خواجه همام ملاقات کرده اند در روضات الجنان مینویسد خواجه
 با وجود فضایل ظاهری از باطن صافیه درویشان نیز مستفید بوده گوینا ارادت وی بحضرت
 شیخ حسن بلغاری است در صحف ابراهیم مینویسد خواجه در اواخر عمر تارک دنیا شده
 و از منصب و مال بکلی اعراض نموده مرید شیخ سعید فرغانی شد و بشرف طواف کعبه معظمه
 کامیاب گشته بعد از مراجعت از سفر حجاز گوشه انزوا اختیار کرده و طریقه صوفیه پیش
 گرفت و در سال ۷۱۳ یا ۱۴ بجوار رحمت الهی پیوسته در تبریز بخانقاهی که عمارت کرده
 خودش بود مدفون شد

در مجمل فصیحی مینویسد : همام الدین تبریزی فی خامس عشرین صفر سنه ۷۱۴
 که پیر و معمر بود صد و شانزده سال از عمر او گذشته در تبریز بحمام رفت و بر تخته که

بالای آخر کرم بود بنشست اورا غشی آمد و در آخر کرم افتاد چون بیرون آوردند وفات کرده بود

مجموعه آثار خواجه عبارت از غزلیات و مثنوی صحبت نامه اوست که در بحر خسرو شیرین بوده و آنرا بنام شرف الدین هارون بن شمس الدین جوینی منظوم کرده از آنجاست

« که یاری چون تو با من همنشین است »	« سعادت یار و اقبالم قرین است
« که دیدم چشم خواب آلودت ای یار »	« مگر شد چشم بخت از یار بیدار
« حیات خود بچشم خود بدیدم »	« نمرود تا بکام دل رسیدم
« ربوده هجرت آرام دل من »	« زهی وصل رخت کام دل من
« بود خوشتر ز عمر جاودانی »	« دمی در پیش جانان زندگانی
« چو عاشق بر تو باشد جان ندارد »	« جهان بی روی خوبت آن ندارد
« مثال صحبت جانست با تن »	« نگارا مهر و پیوند تو با من
« که فارغ از زمین و آسمانست »	« نظر مستغرق رویت چنانست
« میان روضه با رضوان نشستم »	« چو هست امروز بروصل تو دستم
« زمستی کرده هستی را فراموش »	« شراب روح پرور میکم نوش
« میان ما دگر هجران مبادا »	« زمان وصل را پایان مبادا

محمد بن محمد بن ابی طالب الشهیر بهمام الطیب التبریزی - از جمله

فضلا و دانشمندان آن شهر است در علوم هیئت و طب و ریاضیات ماهر و استاد بوده از جمله تألیفاتش کتاب الارشاد فی معرفة الاعداد یارسی است در علم وفق و آنرا بنام شیخ ابراهیم بن سلطان محمد بن کیقباد تألیف کرده است یکی دیگر از تألیفات او شرح مختصری است که به تلخیص معروف محمود بن محمد چغینی بقلم آورده و در هفتم جمادی الاخر سال ۸۲۴ فراغت از آن حاصل کرده و در آنوقت ۹۱ سال عمر داشته است.

درویش سهراب همائی - از شعرائی است که میرزا صائب او را در کشمیر دیده و مثنوی ذیل را از وی به بیاض خود نقل کرده است.

« هر که او درد ترا در خاک برد   راحت آسودگان را پاك برد »

هندوشاه

« هر که او در عقل نبود پیشوا
 « زان عصای عقلمت اکنون داده اند
 « هر کجا تخمی بخاک آغشته اند
 « هستی ما بانگ نائی پیش نیست
 « قدر وقت خویش را شناختیم
 « گرتوئی مقصود جان ای بیهمال
 « جان زرنج و محنت پیری فسرد
 « از سنائی معنی این بیت را
 « در حقیقت زال دنیا امر تست
 « نیست از مادر حلال ای مستحق
 « پیش از اینت گرتصرف داد دست
 هست بی شبهه صوابش هم خطا
 تا که فردا عذر لنگت نشوند
 بر امید گریه من کشته اند
 ما نفسهایم و بود ما دمی است
 خوش عزیزى را بخوارى باختیم
 صبر بند از مرگ هم باشد مجال
 قامت چو کان شد و گوئی نبرد
 شاهد آوردم بوفق مدعا
 جمع گشتن نیست با مادر درست
 غیر شیری کان بود سد رمق
 مادر خود را بقصد آوردنست

هندو شاه بن سنجر بن عبدالله الصحابی الکیرانی (۱) لنبخجوالی -

ازادبا و منشیان معروف قرن هشتم هجری است در تاریخ ۶۷۴ نایب الحکومه کاشان شده و در ۷۳۰ کتاب منبته الفضلاء فی تواریخ الحلفاء والوزراء تالیف محمد علی العلوی الطقطقی را باضافه مطالب دیگر بعنوان تجارب السلف بنام احمد بن یوسف شاه اتابک لرستان (۷۳۳-۶۹۶) بزبان پارسی ترجمه کرده است اسامی خلفای بنی امیه را در چهار بیت و خلفای بنی عباس را در هفت بیت بنظم در آورده است.

« بنی امیه تمامت چهارده بودید
 « معاویه پسر هند بعد از اوست یزید
 « رسید ملک بعد الملك وزاو بولید
 « یزید بود وهشام و ولید و باز یزید
 ملوک عصر در این قطعه نام ایشانست
 معاویه است چو او در گذشت مروانست
 عمر که بود بهیشان پس از سلیمانست
 دگر برا هم وانگه حمار مروانست

محمد معروف به شمس منشی پسر وی نیز از فضلاء همان قرن بوده لغتی بنام صحاح العجم در حوالی ۷۴۰ بنام غیاث الدین وزیر و دستور الکاتب و تعیین المراتب باسم سلطان اویس تالیف کرده است.

دانشمندان آذربایجان

یار احمد بن الحسین الرشید التبریزی - از فضلا و معارف آذربایجان است در تاریخ ۸۶۷ نسخه از رباعیات عمر خیام را بر حسب موضوعات مختلفه و مطالب متنوعه ترتیب و تنظیم داده و در باب دهم آن ده حکایت نقل کرده است که مشتمل بر بدایع و غرائب و لادت و مدت عمر و رحلت حکیم مشار الیه میباشد نسخه از آن در کتابخانه نور عثمانی (استانبول) دیده ام از آنجاست .

« به ده فصل این نسخه انمام یافت
« به ترتیب احسن بوجه نکو »
« طرب میفزاید ز هر صفحه اش
« ورت نیست باور بین روبرو »
« طربخانه اهل فضل است و هست
« طربخانه تاریخ انمام او »

یاری تبریزی - مرد عامی است و اوقات بخرده فروشی می گذراند این مطلع از اوست .

« نه تنها دیده از نظاره روی نکو بستم

چو رفتی از نظر چشم از همه عالم فرو بستم »

(تحفه سامی)

الشیخ العارف بالله السیدییحیی بن السید بهاء الدین الشروانی - ولد رحمه الله بمدينة شماخی و كان ابوه من اهل الثروة و كان هو صاحب جمال و كان يلعب بالصولجان يوما اذ مر عليه الشيخ المعروف بپرزاده ابن الشيخ حاجي عز الدين الخلوتي و كان مريدا للشيخ صدر الدين الخلوتي و تزوج ابنته و لما رای اذ به و جماله دعا له بالفوز بطريقة الصوفيه . . . انتقل السید یحیی من شماخی الى باکو و توطن هناك و اجتمع عليه الناس مقدار عشرة الاف نفس و نشر الخفاء الى اطراف الممالك و كان اول من سن ذلك . . . و توفي قدس سره فی بلدة باکو فی سنة ۸۶۸ .

(الشقایق النعمانية)

سید یحیی از مشاهیر طریقه خلوتیها است در شهر باکو صاحب مسجد و مدرسه و صومعه بوده و قبرش نیز در آنجاست و چندین کتاب تالیف کرده است اسرار الطالبین زبده آنها بوده مشتمل بر ۲۴ فصل بعدد حروف لا اله الا الله میباشد شفاء الاسرار و اسرار الوهی و شرح گلشن راز نیز از تالیفات اوست .

یزدانیار

شیخ محمد بن رمضان متخلص به نظمی (۱۱۱۲-۱۰۳۲) کتابی راجع بخلفا و مناقب خلوتیان بعنوان هدیه للاخوان و عبرة للخلان تألیف کرده از مولانا یوسف مخدوم ضیاء قاضی شروان و شهقباد شروانی و عبدالمجید شروانی که از معارف خلفای شیخ یحیی هستند اسم برده و شرح حالی بر آنها نوشته است.

خلوتیها در هر سال يك و یا سه مرتبه چله می نشینند و تاجی که بر سر مینهند چهل الف و بیست دال بر آن نقش شده که اشاره بیک اربعین و دود اسم خداست که مجموع عدد آن بیست است. خلوتیها در هرات قبرستان مخصوصی دارند که بمزار خلوتیان معروفست

ابوبکر حسین بن علی یزدانیار ارموی - از مشاهیر صوفیه بوده ولی طریقه مخصوصی در تصوف دارد که مخصوص خود اوست و بعضی از مشایخ مانند شبلی و غیر وی منکر او بوده اند و او نیز بعضی از مشایخ عراق و سخنان آنانرا انکار میکرده است جامی در فحاحات الانس از وی نقل میکند که میگوید «می بینید مرا که سخن میگویم بر صوفیه و الله که برایشان سخن نمیگویم مگر از جهت غیرت برایشان که اسرار حق را بغیر اهل آن گفته اند و اگر نه ایشان سادات اهل عالمند و بمحبت ایشان تقرب میجویم بحق سبحانه» از سخنان اوست «المعرفة بتحقيق القاب بوحدانيته المحبة اصلها الموافقة والمحب هو الذي يؤثر رضاء محبوبته على كل شيء». الملكة حراس السماء و اصحاب الحديث حراس السنة والصوفية حراس الله.

قال فی تلخیص الآثار: وینسب اليها (ارمیه) الشيخ العارف الزاهد الحسين بن علی الیزدانیار و هو القائل امسيت كريديا واصبحت عربيا توفي سنة ۳۳۳ ودفن بها.

یعتوب اردبیلی - با فرط فضیلت آداب سپاهیگری را نیک میدانسته و بچند زبان شعر میگفته از آن جمله است

«رشته دستت بلا کلکون کریته	تو بدستان هزاران خون کریته»
«در آینه نظر کن تا بوینی	که وینم زندگانی چون کریته»
«یعقوبم و بیت الحزنی من یلرم	اول یوسف گل پیرهنی من یلرم»
«ای غم نه بلور مردم پیدردسنی	گل گل که منی سن و سنی من یلرم

(هفت اقلیم)

دانشمندان آذربایجان

سلطان یعقوب - خاف امیر حسن بیک بن علی بن قراعثمان است آن طایفه را آق قویونلو گویند و چنانچه در کتب تواریخ مسطور است اجداد ایشان در زمان اغوزخان از اقصای ولایت شرق آمده در حدود دیار بکر رحل اقامت انداخته اند و اول کسیکه از این طبقه لباس مستعار سلطنت پوشیده حسن بیکست و بعد از او اسن اولادش سلطان خلیل و بعد از شش ماه برادر کوچکش همین سلطان یعقوبست که از جانب برادر حاکم دیار بکر بوده و بعد از جلوس وی متوجه آذربایجان شده رایت مخالفت برافراشت و در روز چهارشنبه چهاردهم ربیع الاخر سنه ۸۸۳ در حوالی خوی چشمه حیواتشرا بخاک بی اعتباری انباشت و بعد از این فتح پای برمسند سلطنت نهاده حاکم اکثر بلاد ایران گشت و در شهر سنه ۸۹۶ دیده آمالش از عدم مشاهده جمال یوسف حیوة ناینا گشته در سر پنجه کرکنا اسیر گشت

در زمان سلطان یعقوب اخترشرا از حنیض هبوط باوج تریا رسیده و شیوه شعر و شاعری چون ملت سامری در میانه بنی اسرائیل شیوع تمام یافت (تحفه سامی)
 « تا ماه صفر بچشم مردم نو شد خورشید نشاط عیش بی بر تو شد »
 « کبخسرو وقت بود سلطان یعقوب تاریخ وفات نیز کبخسرو شد »

صفی الدین قاضی عیسی و شیخ نجم الدین یعقوبی وزیر و ندیم . و ادریس بن حسام الدین بدلیسی و عبدالحی استرآبادی منشی و خطاط مناشیر و احکام دربار او بوده و بابا فغانی ، بابانصیبی ، درویش دهکی ، محی لاری ، مطیعی ، حبیبی ، انصاری قمی ، حیرانی قمی ، شهیدی قمی ، همایون اسفرائی از سخنوران حضور او میباشند بنائی ، قبلی ، اهلی شیرازی ، شوقی ، منظومه های بهرام و بهروز ، واق و عذرا ، شمع و پروانه ، ترجمه پارسی دیوان حضرت علی م را بنام وی برشته نظم کشیده و فضل الله بن روزبهان تاریخ عالم آرای بایندری و رساله بدیع الزمان فی قصة حی بن یقظان را باسم او موشح ساخته و محمد بن موسی از علمای طالش شرح حکمت العین خود را با او تقدیم داشته اند
 بالجمله این پادشاه با سلطنت حسین بایقرا مشاعرات و مراسلات بسیار با هم داشته اند و این رباعی از جمله اشعار اوست

« دنیا صکه در او نبات کم می بینم در هر فرخش هزار غم می بینم »
 « چون کهنه رباطی است که از هر طرفش راهی به بیابان عدم می بینم »

بعقوب اردبیلی

ابوالحسین یعقوب بن موسی الاردبیلی - سکن بغداد وحدث بها عن احمد بن طاهر بن النجم الميافی عن سعید بن عمرو البردعی سثوالا و تعالیقا عن ابی ذرعه المروزی ولم یکن عنده شیئی برویه غیر ذلک روی عنه الدار قطنی و حدثنا عنه البرقانی و کان ثقة امینا فاضلا فقیها علی مذاهب الشافعی اخبرنا البرقانی والازهری وهلال محسن الکاتب قالوا توفی ابوالحسین بعقوب بن موسی الاردبیلی الفقیه فی شهر ربیع الاخر من سنه ۳۸۱ (تاریخ بغداد)

یقینی شروانی - در شیراز بسر میرد شعر بسیار دارد این مقطع ازوست

« سربه پیرانه سرافشانند یقینی در عشق زانکه در عشق تو دارد سر پرافشانی »
(نحفه سامی)

آقا اسمعیل یلدا - از اهل ماکواست در تاریخ ۱۲۵۸ تولد یافته و در سنه ۱۲۱۳ وفات کرده است دیوانی دارد مرکب از پارسی و ترکی این بیت ترکی مشهور از اوست « یلدا کجه سی بردور ایلده براولور ییدا بیلیم بونجه آیدور آیده ایکی یلدادور » یلدا لغت سریانی است و در آن لسان همان کلمه میلاد عربی است که عبارت از زمان ولادت عیسی است و در اصطلاح نجوم آخرین شب پائیز و یا اولین ليله زمستان است که درازترین شبها در تمام سال میباشد .

جمال الدین یوسف بن ابراهیم اردبیلی شافعی - از علمای معروف آن شهر بوده و در تاریخ ۷۹۹ مرده است کتاب الانوار لعل الابرار در فقه شافعی از تالیفات اوست تعلیقات زیادی بر این کتاب وی نوشته اند معروفترین آنها تعلیقات جلال الدین دوانی است .
یوسف بن اسمعیل الخوئی - از اطباء معروف آن شهر بوده مفردات ابن الیطار را بعنوان مالایسع الطیب جهله مختصر کرده و در ماه جمادی الاخر سنه ۷۱۱ فراغت از تالیف آن یافته است .

میرزا محمد یوسف تبریزی - وله .

« ذآسایش دل پیوسته باحق کام می گیرد بدریا قطره واصل شود آرام می گیرد »
(گلستان مسرت)

جمال الدین یوسف بن الحسن بن محمود السرابی التبریزی - از علمای معروف آنجاست تفسیر کشاف زمخشری و منهاج الوصول پضاوی واحادیث

اربعین نووی را شرح و حواشی نوشته و مصابیح السنة امام بغوی را بعنوان الازهار فی شرح المصابیح شرح کرده است نسخه‌ای از آن در کتاب خانه موصل هست .

شیخ یوسف بن حسین تبریزی - در عهد المقتدر بالله بوده در تاریخ نلثمائه هجری وفات کرده از سخنان اوست آفت صوفی صحبت احداث و معاشرت اضداد و رونق زمانست .
(تاریخ گزیده)

یوسف نالوده پز تبریزی - از سخنوران قرن سیزدهم هجری است .
(حدیقة الشعراء)

حاجی میرزا یوسف آقا مجتهد تبریزی - پسر حاجی میرزا عبدالفتاح طباطبائی بوده در سنه ۱۲۴۲ مرحوم شده است آقا میر فتح پسر همین میرزا یوسف آقا است که در سنه ۱۲۰۹ تولد یافته و در سال ۱۲۴۳ در زمان استیلای روس بآذربایجان پس از انعقاد مصالحه به قلیس رفته و در ۱۲۵۸ به تبریز مراجعت نموده و در ۱۲۶۹ مرده است یکرشته قنات جاریه و یکباب حمام در تبریز با اسم او معروفست . این صاحب ترجمه غیر از حاجی میرزا یوسف مجتهد است که در ۱۳۱۰ مرحوم شده است
(شجرة وها بیها)

یوسف بن محمد جان قراباغی محمد شاهی معروف به کوسج - از علمای عصر خود بوده در سنه ۱۰۵۴ مرده است حواشی و تعلیقات بر شرح عقاید عضدی که از مولانا جلال الدین دوانی است مرقوم داشته که بنام خاقاهی معروفست زیرا که آن حواشی را در خاقاه حسینیه سمرقند تالیف کرده و به ابو حامد خلیل الله تقدیم داشته است (دوم شهر صفر ۹۹۹) آقا حسین خلخالی این تعلیقات وی را انتقاد کرده است مولانا یوسف در ۱۰۳۳ در شهر بخارا آن رساله را جواب نوشته که بعنوان تممة الحواشی فی ازالة الغواشی موسوم است وله .

« خون شد دل من خوب شد این خون شدنی بود »

آن به که ز بیداد تو شد چون شدنی بود »

یونس بن مظفر بن یوسف الارموی - کان کاتبنا فاضلا من خدای کتاب الدیوان و ولی اشرف الدیوان ببغداد للناصر لدین الله (۶۲۲ - ۵۷۵) .
(معجم البلدان)

فهرست روزنامه‌های آذربایجان

آذر - روزنامه هفتگی منتشر در تبریز با چاپ سربی بمدریت دکتر علی اکبر پیشوا در ۱۳۴۳ .

آذر آبادگان - روزنامه هفتگی منتشر در تبریز با چاپ سربی بمدریت دکتر علی اکبر پیشوا در ۱۳۴۳ .

آذر بایجان - روزنامه ماهانه منتشر در تبریز با چاپ سنگی در سال ۱۲۷۵ این روزنامه بعنوان اخبار دارالسلطنه آذربایجان ، روزنامه وقایع شهر مملکت محروسه آذربایجان ، روزنامه ملتی مملکت آذربایجان ، و غیر آنها نشر شده و چندین سال دوام کرده است .

آذر بایجان - روزنامه هفتگی بذله سرا منتشر در تبریز با چاپ سربی و صور رنگین هزلی بمدریت علی قلی معروف به صراف (۱۳۲۶ مرده) پست شماره نشر شده شماره اولش ۶ محرم ۱۳۲۵ شماره آخرش ۶ شوال ۱۳۲۵ .

آذر بایجان - روزنامه هفتگی منتشر در تبریز با چاپ سربی بمدریت محسن در تحت نظارت مجدالسلطنه افشار در ۱۳۳۷ .

آراود (صبح) - روزنامه هفتگی منتشر در تبریز در زبان ارمنی از طرف فرقه دانشا کسیون بمدریت یوسف در ۱۲-۱۹۰۹ .

آر شالویس (بامداد) - روزنامه هفتگی منتشر در تبریز در زبان ارمنی ۱۹-۱۹۱۸ آزاد - روزنامه هفتگی منتشر در تبریز با چاپ سنگی و مصور با صور بعضی از مشاهیر وطن پرستان بمدریت رضا تربیت در آخر سال ۱۳۲۴ .

آزاد - روزنامه هفتگی منتشر در تبریز با چاپ سربی بمدریت ابوالقاسم مراغه ای در ربیع الاول ۱۳۴۰ (شش شماره انتشار یافته) .

آزادی - روزنامه نیم ماهه منتشر در استانبول بمدریت حسن ناجی خوئی ۱۳۲۷ آزادیستان - روزنامه نیم ماهه منتشر در تبریز با چاپ سنگی بمدریت تقی رفعت در ۱۲۹۹ شمسی .

آزاد ارار (اطلاعات) - روزنامه هفتگی منتشر در تبریز در زبان ارمنی در ۸-۱۹۰۴

فهرست روزنامه‌های آذربایجان

آسایش - روزنامه نیم هفتگی منتشر در تبریز با چاپ سری بی مدیریت سالار ظفر در شهر صفر ۱۳۴۳ .

آغاغان - مجله ماهانه منتشر در تبریز در زبان ارمنی در ۱۴-۱۹۱۲ .

آملاعمو - روزنامه نیم ورقی منتشر در تبریز با چاپ سنگی از طرف ارتجاعیون و انجمن اسلامی در ۱۳۲۶ (در مقابل روزنامه اتحاد) .

آیق (طلوع) - روزنامه منتشر در تبریز در زبان ارمنی در ۲۲-۱۹۱۲

ابلاغ - روزنامه هفتگی منتشر در تبریز با چاپ سنگی مدیریت محمود اسکندانی روز عید غدیر خم سنه ۱۳۲۴ .

اتحاد - روزنامه نیم هفتگی منتشر در تبریز با چاپ سری بی در انجمن اتحاد که نگارنده آن انجمن و روزنامه را در غره صفر ۱۳۲۶ تأسیس نموده بودم تا ۲۵ شماره انتشار یافته است .

اتفاق - روزنامه هفتگی در رضائیه مدیریت حاجی ابراهیم افشار در ۱۳۲۸

احتیاج - روزنامه هفتگی منتشر در تبریز با چاپ سنگی مدیریت علیقلی معروف به صفر اوف در ۱۳۱۶ پس از انتشار ۷ شماره از آن بامر امیر نظام کروی حاکم آذربایجان توقیف شده است .

اختر - روزنامه هفتگی منتشر در استانبول مدیریت محمد طاهر تبریزی و نویسندگی مهدی تبریزی در ۱۲۹۲ این روزنامه تا سنه ۱۳۱۳ مرتباً انتشار یافته و در آن تاریخ از طرف دولت ترکیا توقیف شده است .

اخوت - روزنامه هفتگی منتشر در تبریز با چاپ سنگی مدیریت احمد بصیرت در ۱۳۲۴ (روزنامه ارتجاعی) .

ادب - روزنامه ده روزه منتشر در تبریز با چاپ سنگی مدیریت صادق ادیب الممالک در سنه ۱۳۱۶ شماره اولش بعنوان جریده ادب و بعد از آن فقط با لفظ ادب انتشار یافته و در عرض دو سال ۲۲ شماره مصور نشر شده است .

ادب - مجله ماهانه منتشر در تبریز با چاپ سنگی در سنه ۱۳۳۸ از طرف هیئت محصلین مدرسه متوسطه .

فهرست روزنامه‌های آذربایجان

- ارویبخت** - روزنامه هفتگی منتشر در تبریز بمدیریت علی الصفر حریری در ۱۳۴۳ .
- ارومی اورتودوکسانا** - روزنامه منتشر در رضایه در زبان کلدانی در ۱۹۰۷ از طرف هیئت روحانیون مذاهب اورتودوکسی .
- استقلال** - روزنامه دوروزه منتشر در تبریز با چاپ سری بمدیریت میرزا آقا معروف به ناله ملت در جمادی الاول ۱۳۲۷ و تا ۱۳۲۸ دائر بوده است .
- اسلامیه** - روزنامه هفتگی منتشر در تبریز با چاپ سنگی در ۱۳۲۴ صاحب امتیاز و نگارنده آن ابوالقاسم ضیاء العلماء میباشد که در روز عاشوراء ۱۳۳۰ با ۷ قر دیگر در تبریز صلب و اعدام گردیده اند شماره هشتم این روزنامه ۲۹ ربیع الاول سنه ۱۳۲۵ است .
- اسلامیه** - روزنامه هفتگی منتشر در تبریز با چاپ سنگی بمدیریت احمد بصیرت در ۱۳۲۴ (روزنامه ارتجاعی) .
- اصلاح** - روزنامه هفتگی منتشر در خوی با چاپ سری بمدیریت علی حسین زاده در ۲۹ شعبان ۱۳۲۹ .
- اقبال** - روزنامه هفتگی در تبریز با چاپ سنگی بمدیریت علی قلی معروف بفر اوف .
- الحدید** - روزنامه هفتگی منتشر در تبریز با چاپ سنگی بمدیریت سید حسین در ۱۳۱۵ سه شماره نشر شده است این روزنامه در ۱۳۲۳ دوباره بمدیریت سید محمد شبستری نشر شده و تا اوایل اعلان مشروطیت انتشار یافته است .
- امید** - روزنامه هفتگی منتشر در تبریز با چاپ سنگی مصور از طرف محصلین مدرسه لقمانیه در ۱۳۲۴ بیست و چهار شماره از آن انتشار یافته است .
- الجهنم** - روزنامه دوروزه منتشر در تبریز با چاپ سنگی و سری بمدیریت سید علی اکبر و غنی زاده در ۱۳۲۵ این روزنامه قریب چهار سال دوام کرده است .
- ایران شهر** - مجله ماهانه منتشر در برلن بمدیریت حسین کاظم زاده در ۱۳۴۰ ۱ سال تمام انتشار یافته است .

فهرست روزنامه‌های آذربایجان

- بایکار (پیکار)** - روزنامه نیم ماهه منتشر در تبریز در زبان ارمنی در ۱۹۱۸-۱۹
برجیس - روزنامه نیم ماهه بذله سرای منتشر در تبریز بمدریت مصور السلطان
با چاپ سربی و صور رنگین هزلی در ۱۳۳۸ .
- برک سبز** - روزنامه نیم هفتگی منتشر در اردبیل با چاپ سنگی بمدریت فضل الله
شیخ الاسلام زاده در ۱۳۲۶ .
- برید شمال** - روزنامه هفتگی منتشر در خوی با چاپ سربی بمدریت با با
مصوم زاده در ۱۳۴۰ .
- بلدیه** - روزنامه هفتگی منتشر در تبریز با چاپ سنگی بمدریت احمد میرزا
در ۱۳۲۷ .
- بو قلمون** - روزنامه نیم ورقی منتشر در تبریز با چاپ سربی بمدریت غنی زاده
در ۱۳۲۷ .
- تبریز** - روزنامه نیم ماهه منتشر در تبریز بمدریت شخصی مسمی به کمال ؟ در
۱۲۹۷ شماره سوم سال اول ۲۵ محرم ۱۲۹۷ و شماره بیست و پنجم سال سوم مورخه ۲۸
شعبان سنه ۱۲۹۹ از این روزنامه را دارم .
- تبریز** - روزنامه دوروزه و بعدها روزانه منتشر در تبریز با چاپ سربی به
مدریت اسمعیل یگانی و بعدها حسین تبریزی در اواخر سال ۱۳۳۸ و الحال دائر است .
- تجدد** - روزنامه هفتگی منتشر در تبریز با چاپ سربی بمدریت ابوالقاسم
فیوضات و شیخ محمد خیابانی در جمادی الاخر ۸-۱۳۳۵ .
- تکامل** - روزنامه هفتگی منتشر در تبریز با چاپ سربی بمدریت میر علی اکبر
سراج در ۴۰-۱۳۳۹ .
- توفیق** - روزنامه هفتگی منتشر در تبریز با چاپ سربی بمدریت معاون السلطان
و میلانی در ۲۵ محرم ۱۳۳۱ این روزنامه ارتجاعی بجای فکر تأسیس شده است .
- جریده اسلامی** - روزنامه هفتگی منتشر در تبریز با چاپ سربی بمدریت ودیری
ادیب خلوت در ۸ ربیع الاول ۱۳۳۲ . (روزنامه ارتجاعی)

فهرست روزنامه‌های آذربایجان

جریده ملی - روزنامه نیم هفتگی منتشر در تبریز با چاپ سنگی بمدریت سید علی اکبر در ۱۳۲۴ .

حرف حق - روزنامه هفتگی منتشر در تبریز با چاپ سربی بمدریت سید نعمت الله در اواخر ۱۳۲۵ .

حشرات الارض - روزنامه هفتگی بذله سرا منتشر در تبریز با چاپ سربی و تصاویر رنگین هزلی در ۱۸ صفر ۱۳۳۶ .

حکمت - روزنامه ده روزه منتشر در مصر بمدریت مهدی تبریزی معروف به زعیم الدوله در ۱۳۱۰ و تا اوایل اعلان مشروطه انتشار یافته است .

خاور - روزنامه هفتگی منتشر در استانبول بمدریت سید حسن تبریزی در ۲۳ شوال ۱۳۳۲ .

خلد برین - روزنامه هفتگی منتشر در تبریز با چاپ سربی بمدریت محمد حسین در ۱۳۳۶ .

خورشید - روزنامه هفتگی منتشر در تبریز با چاپ سربی بمدریت الکسندر درواریانانس در ۱۳۳۲ بجای میطق (روزنامه ارتجاعی است در شماره ۳ توقیف شده) .

خوسک (سخن) - مجله منتشر در تبریز در زبان ارمنی در ۱۴-۱۹۱۳ .

خیر اندیش - روزنامه منتشر در تبریز در ۱۳۲۶ .

دبستان - مجله نیم ماهه منتشر در تبریز بمدریت رضا پرورش در ۱۳۲۴ (در مدرسه پرورش) .

رضایه - روزنامه هفتگی منتشر در رضایه با چاپ سربی بمدریت امیر نظامی افتخار ۱۴ اسفند ۱۳۰۹ شمسی والان دائر است .

روز نامه مجلس ملی تبریز - روزنامه نیم ورق منتشر در غره رمضان ۱۳۲۴ بمدریت سید علی اکبر این روزنامه اولین ورقه ایست که در تبریز پس از اعلان مشروطه نشر شده چون کلمه مجلس مناسب نبود بر حسب پیشنهاد نگارنده این شماره

فهرست روزنامه‌های آذربایجان

انتشار نیافته و بجای آن در همان روز شماره دیگری بعنوان روزنامه ملی چاپ و منتشر شده و بعد از آن بدکی تبدیل اسم داده به جریده ملی موسوم گردیده و بعد از مدتی بنام انجمن شروع با انتشار نموده است

روزنامه ملی - روزنامه نیم ورق هفتگی منتشر در تبریز با چاپ سنگی در غره
رمضان سال ۱۳۲۴ .

زاریری دی باهرا (شعاع روشنائی) - روزنامه ماهانه منتشر در رضائیه در زبان کلدانی از طرف مبشرین امریکائی که از روز ۴ شنبه اول ژانویه ۱۸۵۱ مطابق ۲۷ صفر ۱۳۶۷ تا کنون دایر بوده و با اولین روزنامه فارسی ایران هم سال و بلکه قدری قدیمتر از آن هم میشود .

زالك (زنگ) - روزنامه هفتگی منتشر در تبریز در زبان ارمنی از طرف فرقه
هنجاکبستها در ۱۲-۱۹۱۰ .

سعادت - روزنامه نیم ماهه منتشر در تبریز با چاپ سری ب مدیریت ابراهیم شمس
در ۱۳۲۹ . (در مدرسه سعادت)

ساده - روزنامه ماهانه منتشر در تبریز با چاپ سنگی ب مدیریت اسمعیل مهندس
در بیستم بهمن ماه ۱۳۰۰ شمسی .

سهند - روزنامه دو روزانه منتشر در تبریز با چاپ سری ب مدیریت محمود
غنی زاده در ۵۲-۱۳۴۵ .

شاهسون - روزنامه بذله سرا منطبعه استانبول با لاتین در حدود سال ۱۳۰۶ از
طرف حاجی عبدالرحیم طالبوف و سید محمد شبستری فقط يك شماره منتشر شده است
شاهین - روزنامه هفتگی منتشر در تبریز با چاپ سری ب مدیریت حبیب الله آقا
زاده در ۵۴-۱۳۴۹ .

شب نامه - نشریه هزلی در تبریز ب مدیریت علی قلی صفراوف در حدود
سال ۱۳۱۰ .

هنکوت - روزنامه عزلی هتکلی منتشر در تبریز - مدیرت سید حسین حسینی
اخر طاق در ۱۳۴۳ -

فریاد - روزنامه هتکلی منتشر در رضائیه با چاپ سربی بمدریت سید حسین حسینی
زاده در ۱۳۲۵ بیست و سه شماره نشر شده .

فریاد آذربایجان - روزنامه هتکلی منتشر در تبریز با چاپ سربی بمدریت
حاجی کاظم دادگران در ۱۳۴۵-۶ -

فروردین - روزنامه هتکلی منتشر در رضائیه با چاپ سربی بمدریت سید حسین حسینی
آقا زاده ودیری محمود اشرف زاده در ۱۳۲۹ بیست و هشت شماره نشر شده است .

فکر - روزنامه هتکلی منتشر در تبریز با چاپ سربی بمدریت الکسندر در او تانیا
در ۲۵ ربیع الاخر ۱۳۳۰ (روزنامه ارتجاعی است) .

فکر استیصال - روزنامه منتشر در استامبول بمدریت علی شربت زاده تبریزی
در ۱۳۲۸ (یک شماره نشر شده) .

قالتشرا را (صدای راستی) - روزنامه ماهانه منتشر در رضائیه در زمان
کلدای از طرف جمعیت کاتولیک فراسویان در ۱۸۹۶ -

قراداغ - روزنامه منتشر در تبریز در زمان ارمنی در ۱۳-۱۹۱۲ این روزنامه
بجای آغاغان انتشار یافته است .

کارگر - روزنامه هتکلی منتشر در خوی با چاپ سربی بمدریت سید حسین حسینی
تا کوئی در ۱۳۳۸ -

کله - روزنامه ماهانه منتشر در برلن بمدریت سید محسن تقی زاده در ۱۳۳۵
کخوا (کوکب) - روزنامه نیم ماهه منتشر در رضائیه در زمان کلدایی بمدریت

دایی بوخن موسی در ۱۹۰۶-۳۶ (هیئت تحریریه آن وقت قراست)
کفاسر (لویا دوست) - روزنامه ماهانه منتشر در تبریز در ۱۳۳۸

کوشش - روزنامه هفتگی منتشر در تبریز به مدیریت باقر انصاری معروف به کوشش
۱۳۲۴

گنجینه فنون - مجله نیم ماهه منتشر در تبریز به مدیریت محمد علی تربیت در
۱۳۲۰ (یکسال نشر شده)

گنجینه معارف - مجله ماهانه منتشر در تبریز به مدیریت محمد علی تربیت در
۱۳۴۶ (هشت ماه نشر شده)

گورقز (کار) - روزنامه هفتگی منتشر در تبریز در زبان ارمنی در ۱۹۰۳

مجاهد - روزنامه منتشر در تبریز با چاپ سربی به مدیریت سید محمد شبستری
در ۱۳۲۵

معاکرات - روزنامه هفتگی منتشر در تبریز با چاپ سربی به مدیریت محمود عینی
زاده در ۱۳۲۸

مدلیت - روزنامه هفتگی منتشر در تبریز با چاپ سربی به مدیریت صدر را در
جمادی الاخر ۱۳۰۱

مساوات - روزنامه هفتگی منتشر در تبریز با چاپ سربی به مدیریت سید محمد
رضا معروف به مساوات در ۱۳۲۶

معرفت - روزنامه هفتگی منتشر در تبریز با چاپ سربی به مدیریت عبدالله جهان
شاهی در ۱۹۱۹ (در مدرسه معرفت).

سباح - روزنامه هفتگی منتشر در تبریز با چاپ سربی به مدیریت ابوالقاسم تبریزی
در ۱۳۲۴

مکالمات - روزنامه هفتگی منتشر در خوی با چاپ سربی به مدیریت میرزا آقا
محمد علی زاده (امیر حشمت) در ۱۳۱۷

صبر الدین - روزنامه هفتگی منتشر در تبریز با چاپ سربی و نصاب
ت جلیل لاجوائی در ۱۳۲۸ (شش شماره نشر شده)

غلط نامه

ردیف	صفحه	غلط	سمیع	صفحه	غلط	سمیع	ردیف
۱	۱۵	یکی از آنها	یکی از آنها دارای	۱۲۱۳۲	۱۳۲	۱۳۲۰	۱
۲	۲	نش با هم	شبهات	۳۲۱۳۶	۳۰	۳۰	۲
۳	۱۰	تحتکی	تحتکی	۳۱۳۹	۳	۳	۳
۴	۹	۲۲۷۳	۲۲۷۳	۴۲۹	۴	۴	۴
۵	۱۸	الماتر	الماتر	۵۳۱۲۲	۵۳	۵۳	۵
۶	۱۸	سه	سه	۶۰۱۵۳	۶۰	۶۰	۶
۷	۱	کاب	شرکا	۱۱۱۶۲	۱۱	۱۱	۷
۸	۹	المربته	الربیه	۲۰۱۱۶۳	۲۰	۲۰	۸
۹	۱۵	مرات الکتاب	مرات کاب	۲۱۱۶۲	۲۱	۲۱	۹
۱۰	۲	لریجان	لریجان	۱۰۰۰	۱۰	۱۰	۱۰
۱۱	۱	امامها	استدھوم	۲۰۱۱۶۰	۲۰	۲۰	۱۱
۱۲	۱۰	مشتقا	مشتقا	۱۱۱۱۶۰	۱۱	۱۱	۱۲
۱۳	۲۱	لمعه	المصیبه	۲۱۱۶۲	۲۱	۲۱	۱۳
۱۴	۲۲	-	اربع الحکام	-	-	-	۱۴
۱۵	۲۲	دمشق	(دمشق)	۱۶۱۱۳	۱۶	۱۶	۱۵
۱۶	۱۱	۳۴۱	۱۱۱۱۳	۶۱۱۱۸	۶	۶	۱۶
۱۷	۱۲	۱۲۲۱	۱۳۲۱	۲۲۱۱۶	۲۲	۲۲	۱۷
۱۸	۱۵	الشمسین	الشمسین	۲۰۱۱۷	۲۰	۲۰	۱۸
۱۹	۲	کوردنور	مولد	۹۱۱	۹	۹	۱۹
۲۰	۲۰	قرآن الکریم	قرآن الکریم	۲۰۶	۲۰	۲۰	۲۰
۲۱	۲	۲	۲	۱۰۳۰۰	۱۰	۱۰	۲۱
۲۲	۵	۱۸۰	۱۰۶۰	۲۰۰	۲۰	۲۰	۲۲
۲۳	۱۵	دار	مقارن	۹۱۲۰	۹	۹	۲۳
۲۴	۱۶	نور	نور	۱۲۵۷	۱۲	۱۲	۲۴
۲۵	۸۵	سما	سبیان	۱۲۰	۱۲	۱۲	۲۵
۲۶	۱۹	مسی	مجان	۱۶۲۰	۱۶	۱۶	۲۶
۲۷	۹	طکی	طکی	۸۱۲۷۴	۸۱	۸۱	۲۷
۲۸	۱۰۰	۱۲۹۴	۱۱۹۴	۹۴	۹۴	۹۴	۲۸
۲۹	۵	یزد	یزد	۲۲۲۷۱	۲۲	۲۲	۲۹
۳۰	۱۶	مدارن	مدارن	۱۲۱۹	۱۲	۱۲	۳۰
۳۱	۴	السفر	السفر	۲۱۵۰	۲۱	۲۱	۳۱
۳۲	۵	الاکرم	الاکرم	۴۰۸۵	۴۰	۴۰	۳۲
۳۳	۴	مفتاح	مفتاح	۱۹۱۲۶	۱۹	۱۹	۳۳
۳۴	۷	کنجیه دون	کنجیه معرف	۲۴۸۹	۲۴	۲۴	۳۴